

L'art gòtic al Baix Maresme (segles XIII al XVI)

Art i promoció artística en una zona perifèrica del comtat de Barcelona

Joaquim Graupera Graupera

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Joaquim Graupera Graupera

Tesi Doctoral

**L'art gòtic al Baix Maresme
(segles XIII al XVI)**

**Art i promoció artística
en una zona perifèrica
del comtat de Barcelona**

Dirigida per la Dra. Francesca Español i Bertran
Programa "*Història, teoria i crítica de les arts*"
Bienni 2002-2004

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història de l'Art

Mataró, 2011

Joaquim Graupera Graupera

Tesi Doctoral

**L'art gòtic al Baix Maresme
(segles XIII al XVI)**

**Art i promoció artística
en una zona perifèrica
del comtat de Barcelona**

**Dirigida per la Dra. Francesca Español i Bertran
Programa "*Història, teoria i crítica de les arts*"
Bienni 2002-2004**

Mataró, 2011

**Departament
d'Història de l'Art**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

**Facultat de Geografia
i Història**

Índex

ÍNDEX	3
INTRODUCCIÓ	
Objectius del treball.....	9
Metodologia.....	11
Àmbit territorial i cronològic de l'estudi.....	13
Estructura del treball	14
Agraïments.....	15
Abreviatures.....	16
CAPÍTOL 1.- ANTECEDENTS HISTÒRICS: la configuració del Baix Maresme fins a la baixa edat mitjana 19	
1.1.- La configuració del Maresme medieval.....	20
1.2.- La xarxa de camins com un element definidor del territori.....	24
1.- La xarxa viària principal.....	25
2.- La xarxa viària secundària	27
1.3.- La situació artística del Baix Maresme fins el s. XIII: el preromànic i romànic.....	28
CAPÍTOL 2: LA BURGESIA URBANA BARCELONINA COM A NOUS PROMOTORS.	
La primeria del gòtic al Maresme en el s.XIV	35
2.1.- L'obra privada i la introducció dels nous models	36
1.- Els Desbosch nous senyors del castell de Vilassar.....	39
2.- Pere Joan Ferrer, Baró del Maresme	49
3.- Els Màrgens, senyors del castell de Mataró	54
4.- Els Cartellà , promotors del castell de Dosrius.	57
5.- Alella: els Desplà, els Pujades i els Sorts	59
6.- Els Roudor, els Fivaller i els Destorrent a Teià.....	64
7.- Els Fontanals i els Bramona a Cabrera i Agell.	66
8.- Els Sant Vicenç a Argentona i Premià	67
2.2.- L'obra pública i la continuïtat de les velles fórmules tradicionals	71
1.- Les viles de Sagrera	71
Les sagreres de població dispersa: Tiana, Llavanes, Montalt,Canyamars i Òrrius	74
Les sagreres de població semidispersa: Alella, Cabrera, Premià i Teià	78
Els pobles de sagrera amb població concentrada: Argentona i Dosrius.....	84
2.- Masos, masies i bordes: el poblament dispers medieval	87
Els masos baix medievals al Baix Maresme: exemples	91
L'escultura arquitectònica en les masies	100
3.- L'arquitectura industrial: molins i ferreries	104
Els molins : propietat i tipologia.....	104

Les ferreries i el seu funcionament.....	117
CAPÍTOL 3: ELS PROMOTORS EMERGENTS: la pagesia benestant i l'aparició de les primeres "universitats del terme"	119
3.1.- Una obra pública al servei de la població.....	123
1.- La configuració dels primers traçats urbans: Mataró i Vilassar.....	123
2.- La defensa de la vila.....	131
3.- L'adaptació de l'arquitectura religiosa a les noves modes.....	132
Les construccions de nova planta: Sant Pere de Premià i Sant Miquel de Mata (Mataró)	132
Les ampliacions i reformes dels vells edificis parroquials: Sant Esteve de Canyamars (Dosrius); Sant Feliu de Cabrera; Sant Feliu d'Alella i Sant Cebrià de Tiana	135
La adaptació de les capelles preromàniques i romàniques existents	140
4.- La protecció dels malalts : L'hospital de Santa Magdalena a Mataró ..	143
3.2.- L'obra privada: l'agencament de l'hàbitat urbà	145
CAPÍTOL 4: L'OBRA DE LES ORDES MONÀSTIQUES	149
4.1.- Les reformes del priorat de Clarà (1389-1411)	150
1.- L'origen del priorat	150
2.- L'estructura i les restes artístiques del conjunt monàstic	151
3.- La seva funció funerària.....	154
4.- Les possessions del priorat	156
4.2.- El monestir de Santa Maria de Montealegre o de la Conreria (Tiana).....	158
4.3.- El convent - hospital de Caldes d'Estrac	159
4.4.- La cartoixa de Montalegre (Tiana).....	164
1.- La fundació i la dotació de propietats	165
2.- La construcció del conjunt monàstic	166
CAPÍTOL 5: LA RENOVACIÓ DE LES IMATGES DEVOCIONALS I EL MOBILIARI LITÚRGIC EN ELS S.XIV I XV	175
5.1.- Les imatges devocionals marianes	177
1.- Les imatges de la Mare de Déu sedents	181
Santa Maria del Remei de Caldes d'Estrac	181
Santa Maria del Viver (Argentona)	182
Mare de Déu del Àngels (Vilassar)	183
Verge de la Cisa (Premià) (Segona meitat del s.XIV i principis del s.XV)	185
Mare de Déu de Montalt	186
Mare de Déu de Can Catà de la Vall (St Andreu de Llavaneres) ...	187
2.- Les imatges de la Mare de Déu dempeus.....	187
Mare de Déu de Santa Maria de Mataró	188
Mare de Déu del Carme de Cabrera	189
Mare de Déu dels Ous (Sant Andreu de Llavaneres)	190
Mare de Déu de la Magrana (Argentona)	191
Mare de Déu del Corredor (Dosrius, abans de Llinars)	191

5.2.- Els retaules pintats	192
1.- El taller dels Serra i els retaules de Sant Antoni i dels Sants Abdó i Senén de Sant Martí de Teià i el retaule de Sant Nicolau de Sant Genis de Vilassar	193
2.- Pere de Valldebriga: El retaule de Santa Maria de la parròquia de Sant Martí de Teià i el retaule de Sant Cebrià de Tiana.....	198
3.- El primer internacional: el retaule de Sant Pere de Clarà (Argentona) de Joan Parellades, el retaule de Sant Feliu d' Alella de Jaume Cabrera i el retaule anònim de la Nativitat de Santa Anastàsia de Premià.....	200
4.- Bernat Martorell i el retaule de Sant Joan Baptista de Cabrera de Mar	201
5.- La continuïtat del taller: Bernat Martorell II. El retaule de Sant Miquel de Cabrera de Mar i altres encàrrecs	205
6.- Jaume Cirera i Bernat Despuig: el retaule de Sant Martí de Teià.....	206
7.- Lluís Dalmau i el retaule de Santa Cecília de Mataró	208
8.- Jaume Huguet: Compartiment amb l'escena de l'anunciació (Alella)..	209
9.- Rafael Vergós i Pere Alemany: Els retaules de Teià i Tiana	211
5.3.- Els retaules de fusta : Miquel Lochner i el retaule major de Sant Pere de Premià	214
5.4.- Els cadirats de cor	217

CAPÍTOL 6 : LA CONSOLIDACIÓ DELS NOUS PROMOTORS :

l' eclosió constructiva del s.XVI	221
6.1.- La consolidació dels nous promotors: "La Universitat del terme"	221
6.2.- Els projectes privats i la renovació dels espais domèstics: la masia post-remença	223
6.3.- Els projectes públics destinats al bé del Comú.....	230
1.- La protecció i la defensa contra el turc.....	230
2.- La delimitació i la protecció de la jurisdicció comunal : les creus de terme	233
3.- La renovació dels edificis parroquials.....	239
Santa Maria de Mataró (1508-1526)	243
Sant Julià d'Argentona (1514-39)	252
Sant Genis de Vilassar (1511-1519)	254
Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius (1526).....	256
Sant Feliu de Cabrera (1540-70)	259
Sant Andreu de Llavaneres (1561-1574).....	260
Sant Andreu d'Òrrius (1567- 1571)	263
Sant Martí de Teià (1574-1581)	266
Sant Vicenç de Montalt (1591 -1597)	268
4.- Les advocacions a Sant Sebastià i Sant Llop per protegir de la pesta i les advocacions marineres contra els temporals	271
5.- L'adequació de les antigues ermites al nou estil	277
6.4.- La presència d'escultura arquitectònica en edificis religiosos: portades, mènsoles, claus de volta i trones.....	279
1.- Portades	279
2.- Claus de volta i mènsoles.....	287

3.- Trones de predicar	293
CAPÍTOL 7 ELS DARRERS PROJECTES GÒTICS EN EL MOBILIARI LITÚRGIC	295
7.1.- La renovació dels retaules majors presbiterials de les parròquies	295
1.- Pere Torrent i les estructures de fusta pels retaules de Vilassar, Alella, i Tiana (1512-1521)	296
2.- Joan Romeu i l'estructura de fusta del retaule de Sant Julià d'Argentona (1524-25)	299
3.- Joan de Borgunya i el retaule d'Alella (1523)	301
4.- La companyia de Nicolau de Credença, Pere Nunyes i altres pintors ..	302
El retaule de Sant Genis de Vilassar (1527-1536)	303
El retaule de Sant Julià d'Argentona (1524-1531)	304
El retaule de Santa Maria de Mataró (1532-1538)	307
7.2.- El grup escultòric de la Dormició de la Mare de Déu de Santa Maria de Mataró	307
7.3.- L'orfebreria	316
1.- Les custòdies, copons i ostensoris	317
Píxide Sant Feliu de Cabrera	318
Ostensori de Sant Martí de Teià	318
2.- Els portapaus.....	319
3.- Els reliquiaris de la Veracreu.....	320
Veracreu d'argent de Sant Andreu de Llavaneres	323
Veracreu d'argent de Sant Vicenç de Montalt.....	324
Veracreu d'argent de Sant Cebrià de Tiana	325
Veracreu d'argent de Sant Martí de Teià.....	326
Veracreu d'argent de Sant Feliu de Cabrera de Mar	326
Veracreu d'argent de Sant Julià d'Argentona	327
Veracreu d'argent de Sant Genís de Vilassar	328
4.- Les creus processionals.....	329
Creu Processional de Teià (Pere Sumes – 1521)	331
Creu Processional de Sant Vicenç de Montalt (Pere Farell -1582)...	332
Creu Processional de Sant Feliu de Cabrera (Gabriel Ramon- 1602)	333
Creu Processional de Santa Maria de Mataró (Gabriel Ramon i Domènec Baró- 1610)	334
Creu Processional de Sant Andreu de Llavaneres.....	336
Creu Processional de Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius	336
Creu processional gran de Sant Genís de Vilassar	337
Creu processional petita de Sant Genís de Vilassar	338
Creu Processional de Sant Cebrià de Tiana.....	339
CAPÍTOL 8 : LES CONFRARIES COM A PROMOTORS: el gòtic epigonal de finals del s.XVI a principis del s.XVII	341
8.1.- Santa Maria de Mataró (1561-1619)	342
8.2.- Sant Julià d'Argentona (1575-1604)	344
8.3.- Sant Pere de Premià (1558-1588).....	346
8.4.- La segona ampliació d'Alella (1610-1613).....	347

8.5.- Sant Genís de Vilassar (1611-1620)	348
8.6.- La cartoixa de Montalegre (1625- 1636)	349
8.7.- Sant Esteve de Canyamars (1708)	350
CAPÍTOL 9: EL COLONIALISME ARTÍSTIC DELS TALLERS BARCELONINS:	
els artífexs i les tècniques artístiques	351
9.1. Els artífexs del s.XIV-XV	351
9.1.1.- Els mestres de cases i sistemes de treball	351
9.1.2.- Els artífexs del mobiliari litúrgic.....	354
9.2.- Els artífexs del s. XVI	356
9.2.1.- Mestres de cases	356
9.2.2.- Escultors.....	359
9.2.3.- Pintors	361
9.2.4.- Orfebres	364
CONCLUSIONS	373
APÈNDIX 1: Fris cronològic de les obres d'art del Maresme (S.XIII-XVI).....	383
APÈNDIX 2. Apèndix documental.....	385
APÈNDIX 3. Dades comparades sobre la construcció dels edificis parroquials (s.XVI)	440
BIBLIOGRAFIA	447

